

denna snäva tidsbegränsning från en önskvärd och väl behöflig lättnad utestänga personer, som i allmänhet äro så väl i behof af lagstiftningens stöd och hjälp.

Jag vågar därför vördsamt hemställa,

att Riksdagen för sin del ville besluta att den i förenämnda lag den 18 oktober 1907 stadgade tid intill den 1 juli 1908, inom hvilken de i § 1 i denna lag föreskrifna åtgärder skulle vara fullgjorda, måtte utsträckas till den 1 juli 1911, och att 1 § i samma lag i öfverensstämmelse därmed ändras.

Stockholm den 25 januari 1909.

G. Kronlund.

N:o 104.

Af herr **Kronlund**, om skrifvelse till *Kungl. Maj:t* angående ändrade grunder för riksbankens förvaltning och verksamhet.

Vårt land har haft att uppvisa en storartad ekonomisk utveckling under de senaste årtiondena. Under det att t. ex. Sveriges varuomsättning år 1886 visade ett sammanlagdt belopp af omkring 530 millioner kronor, uppgick omsättningen år 1907 till omkring 1,207 millioner kronor. Exporten hade under denna tid vuxit från 228,5 millioner kronor till 524,7 millioner kronor. Taxerade inkomsten af kapital och arbete uppgick för hela Sverige år 1897 till 538 millioner kronor och 1907 till 1,145 millioner kronor.

Taxeringsvärdet å fast egendom, som år 1884 uppgick till 3,685 millioner kronor, utgjorde år 1907 6,656 millioner kronor.

Äfven om man därvid har att uppmärksamma dels att handelsstatistiken under tidigare år varit rätt utvecklade och därför mindre pålitlig och dels att först genom själfdeklarationens införande den verkliga inkomsten varit möjlig att få fram, kan man dock anse att ofvannstående siffror otvetydigt vittna om ett lysande uppsving på det ekonomiska området. Man fick under den senaste tiden af ekonomiskt uppsving bevittna en liflig företagsamhet på alla områden, ekonomiska sammanslutningar och nybildningar, utvidgningar och nyanläggningar på industriens och näringslifvets område och på samma gång en spekulationslusta, som ej alltid var af hälsosam natur.

Ser man på vår export under denna tid, finner man att ökningen hufvudsakligen koncentrerat sig på vår export af råvaror; sålunda exporterades trävaror år 1889 för 135,1 millioner kronor och år 1907 för 244,5 millioner kronor samt råmineralier år 1889 för 4,8 millioner kronor och år 1907 för 45,4 millioner kronor. De medel som denna export tillförde landet synas ej i tillräcklig grad hafva användts till produktiv verksamhet för förbättrande af vår utländska handelsbalans. Denna ställde sig sålunda rätt ogynnsam äfven under de senaste åren; sålunda utgjorde importöfverskottet: år 1902 112,8 millioner kronor, år 1905 131,8 millioner kronor, år 1906 139,9 millioner kronor och år 1907 157,4 millioner kronor.

Bristen på rörelsekapital inom vårt eget land tvingade företagsamheten och spekulationslustan att söka sådant kapital i utlandet.

Då den skuldsättning, som sålunda ägde rum i utlandet, till betydande del grundade sig på korta lån och ej hvilade på någon mera varaktig kredit, medförde den ekonomiska nedgång, som under 1907 gjorde sig gällande i utlandet, nödvändigheten att i stor utsträckning utan dröjsmål återbetala våra utländska lån. Den ekonomiska kris, den penningeknapphet och den allmänna depression, som sedermera följt i vårt land och hvars verkningar ej ännu öfvervunnits, äro alltför väl kända för att här behöfva upprepas.

Att styrelsen för Sveriges riksbank, som ju måste anses såsom väktare och vårdare af vårt lands ekonomiska intressen, visat god vilja och stor skicklighet i att söka afvärja alltför svåra följder af krisen, lär väl litet hvar villigt erkänna. Många af våra privata banker torde nog ej ha så liten skuld till att den ekonomiska krisen blifvit af så svårartad beskaffenhet.

Utvecklingen af krisen i vårt land torde emellertid hafva visat, att riksbanken ej var tillräckligt rustad för att möta denna kris.

Riksbankens hufvuduppgifter måste väl vara dels att bevaka landets

ekonomiska intressen i utlandet, att bevara dess kredit därstädes, och dels att reglera det ekonomiska lifvet inom landet och skydda detsamma mot alltför störande rubbningar.

Under normala tider hafva dessa uppgifter varit lätta att realisera, och riksbankens verksamhet har ju också försiggått lugnt och utan mera märkbara slitningar, men sådana påfrestningar som den ekonomiska krisen 1907—1908 hafva uppenbarat de brister, som vidlåda riksbanken.

Dess nuvarande organisation tillskapades ju i hufvudsak vid början af senaste hausseperiod och man kunde, då riksbankslagen år 1897 och tilläggen därtill år 1901 antogos af Riksdagen, ej förutse de närmaste årens ekonomiska utveckling.

När bakslaget 1907 kom, kunde visserligen riksbanken, om äfven med yttersta ansträngning, bevara landets kredit i utlandet genom att själf i första hand i betydlig grad fylla de utländska betalningsanspråken på vårt land; och att dessa ingalunda voro små, visar öfversikten af privatbankernas ställning till utlandet.

Den 30 april 1907 utgjorde dessa bankers skuld till utlandet 113 millioner kronor, och redan den 31 december 1907 var denna skuldsumma nedbringad till 57 millioner kronor, sålunda minskad med 56 millioner kronor, för att sedermera nedbringas än ytterligare. Därunder såg man emellertid att riksbanken nödgades minska sitt guldförråd från 76 till 70 millioner kronor, realisera utländska obligationer till ett värde af omkring 4 millioner kronor, nedbringa sin utländska kassareserv från 25 millioner ända till omkring 7 millioner kronor, hvilket inträffade den 14 december 1907, och slutligen dels upplåna medel från riksgäldskontoret till belopp af ända till 48,4 millioner kronor och dels upptaga annan utländsk valuta å 22,5 millioner kronor.

Huru starkt anlitad riksbanken var under den värsta kristiden, framgår af riksbankens utlåning inom landet; den 27 juli 1907 uppgick den till 166 millioner kronor, den 31 december 1907 till 256 millioner kronor, under det åren 1906 och 1908 den lägsta utlåningen utgjorde respektive 147 millioner kronor och 187 millioner kronor samt den högsta respektive 201 millioner kronor och 221 millioner kronor.

Därjämte sjönk sedelreserven tidtals i oroväckande grad. Den 14 december 1907 utgjorde den 25 millioner kronor och en vecka därefter endast omkring 13 millioner; en veckas sådan påfrestning till, och riksbankens utlåningsförmåga hade varit slut. Såsom en lycklig tillfällighet måste ju betecknas att riksgäldskontoret i kritiska ögonblicket förfogade öfver så stora för tillfället icke disponerade belopp, som kunde ställas till riksbankens förfogande.

Hade riksbanken nu haft till sitt förfogande en stark utländsk kassareserv och tillika varit utrustad med en fylligare sedelutgifningsrätt, som medgifvit en större sedelreserv, hade ej riksbanken varit nödsakad att, såsom nu måste ske, inom jämförelsevis kort tid från allmänna rörelsen återbördä dessa utlägg till utlandet, utan hade kunnat i långsammare tempo verkställa detta och tillika tillhandahålla industrien och näringslifvet rörelsekapital i vidsträcktare grad än hvad nu blifvit fallet.

Den penningeknapphet och den åtstramning i tillgången till inhemska betalningsmedel, som åtminstone delvis förorsakats genom dessa brister i riksbankens organisation, har säkerligen vållat vår industri och vårt näringslif, och därigenom äfven vårt land, stora och sent botade förluster.

Svårigheten, ja omöjligheten att anskaffa tillräckligt rörelsekapital på rimliga villkor har på många områden nedbringat industriens produktionsförmåga långt under det normala och därigenom minskat dess konkurrenskraft gentemot utlandet samt framkallat fara för ökning af den utländska importen, den har tvungit vissa industrigrenar att realisera sina inneliggande lager till underpris och därigenom utom den direkta förlusten äfven skadat vår marknad i utlandet, och slutligen befordrat öfvergången af våra naturtillgångar i utländska händer; vi hafva ju i detta afseende talande exempel från Värmland.

Riksbanken har sålunda icke i den utsträckning som varit önskelig kunnat i för vårt land kritiska tider, hvilka nu sträcka sina verkningar utöfver hela vårt land, ingripa till värnandet af vårt näringslif mot alltför störande rubbningar. Jag förbiser därvid ej, att många faktorer medverkat till krisen, hvilka ej kunnat af riksbanken häfvas, huru stark den än varit.

Det synes, på grund af hvad som anförts, önskligt att statsmakterna nu, medan intrycken af hvad som händt äro färska, taga i öfvervägande de åtgärder, som kunna stärka och konsolidera riksbanken.

Först och främst torde därvid böra ifrågasättas, huruvida icke riksbankens styrelse borde erhålla en förändrad sammansättning. Nu består styrelsen af dels en utaf Kungl. Maj:t utsedd ordförande och af sex utaf Riksdagen utsedde ledamöter. Det torde ej kunna förnekas, att riksbankens styrelse ej alltid fått den sammansättning, som varit önskelig ur näringslifvets och affärsvärldens synpunkt, huru villigt man än må erkänna den samvetsgranna och omsorgsfulla ledning riksbanken haft under sin nuvarande förvaltning.

En nödvändig förutsättning för att riksbanken skall kunna befinna sig i jämnhöjd med samhällets berättigade fordringar på en sådan bank

är, såsom också 1881 års stora bankkommitté synes vilja framhålla, att inom riksbankens förvaltning finnas samlad framstående praktisk affärsskicklighet och förmåga att rätt tillgodose handelns, industriens och allmänna rörelsens behof. De viktiga uppgifter, de stora materiella och ekonomiska intressen, riksbanken såsom landets nationalbank har att tillvarata och vårda, synas mig med nödvändighet kräfva, att representanter för näringslivet och affärsvärlden beredas tillfälle att medverka vid riksbankens förvaltning. Riksbankschefen — och en sådan hafva vi ju, om icke nominelt, dock faktiskt och denna därtill en synnerligt insiktsfull och erfaren sådan — skulle liksom den öfriga styrelsen därigenom komma i mera direkt och omedelbar kontakt med förhållandena inom den värld, som närmast och kännbarast beröres af riksbankspolitiken, och riksbanksstyrelsen tillföras den sakkunskap, som endast med full säkerhet kan påräknas, om näringslivets representanter få inflytande på riksbankens ledning. Riksdagen innesluter ju i allmänhet rätt få representanter för handeln och affärsvärlden och torde därför icke i allmänhet kunna tillgodose önskemålen i nyssnämnda afseenden.

De sista åren hafva gifvit många praktiska uppslag inom vårt lands förvaltningssystem. Sålunda har man velat tillgodose just det önskemål jag här ofvan berört inom ett par viktiga ekonomiskt administrativa verk, nämligen statens järnvägar och telegrafverket, genom inrättandet af så kallade fullmäktige i styrelserna för dessa verk. Man skulle kunna tänka sig en likartad anordning i fråga om riksbankens styrelse, nämligen att vid sidan af styrelsen skulle finnas bisittare med ungefär enahanda befogenhet som förenämnda fullmäktige och bestående af representanter för industri, handel och öfriga näringar, utsedda för vissa år af Kungl. Maj:t på förslag af exempelvis landets handelskamrar, järnkontoret och hushållningssällskapens ombudsmöte eller den så kallade landtbruksriksdagen.

Skall emellertid riksbanken kunna häfda den ledande ställning, som den ovillkorligen bör intaga i vårt lands ekonomiska lif, och fylla de anspråk landet ställer på densamma, synnerligast i svåra tider, synes det oundgängligt att åtgärder vidtagas för att öka riksbankens ekonomiska resurser. Riksbankslagen 1897 och tilläggen därtill år 1901 gifvo riksbanken i hufvudsak dess nuvarande ekonomiska grundval. Sedelutgifningsrätten lades ensamt i riksbankens hand och gjordes beroende af vissa tillgångar: dess metalliska kassa, hvars minimum fixerades till 40 millioner kronor, och dess utländska tillgodohafvande å löpande räkning. Riksbankens grundfond skulle utgöra 50 millioner kronor och dess reservfond bildas genom föreskrifna årliga afsättningar med minst

10 procent af bankovinsten, till dess reservfonden uppgår till 25 procent af grundfonden, då afsättningarna kunna upphöra.

Därjämte medgafs riksbanken upplåningsrätt i utlandet intill ett belopp, som för närvarande är bestämdt till 20 millioner.

Den årliga sedelcirkulationen beräknades år 1900 för närmaste åren komma att utgöra 145 millioner kronor med en sedelreserv af 20 procent. Äfven om denna dräkt passade riksbanken för dåvarande tider, måste den nu utan tvifvel anses för trång med hänsyn till de senare årens snabba ekonomiska utveckling i vårt land.

I det föregående har jag också sökt visa, huru svag riksbankens ställning under vissa skeden af den ekonomiska krisen var och huru önskvärdt det hade varit för den allmänna rörelsen, om riksbanken med större ekonomiska resurser kunnat ingripa för att något mera än som skett afvärja krisens verkningar och lätta det rådande ekonomiska betrycket.

Äfven med hänsyn till de enskilda bankerna synes det önskvärdt att stärka riksbankens ställning. Densamma kan ju anses mer än blygsam, om man exempelvis betraktar, i hvilken stor utsträckning de enskilda bankerna under de senaste åren ökat sina fonder. Enligt tablån öfver bankernas ställning den 31 december 1908 uppgingo riksbankens sammanlagda fonder till omkring 70,8 millioner kronor, då däremot de enskilda bankernas fonder utgjorde tillsammans i rundt tal: grundfonder 341 millioner kronor, reservfonder 181 millioner kronor och öfriga fonder 31 millioner kronor.

Ensamt Skånes enskilda banks fonder uppgingo då till sammanlagdt 53,6 millioner kronor.

Riksbankens reservfond borde ökas genom större årliga afsättningar än de nu föreskrifna 10 procent af bankovinsten eller med exempelvis 25 procent däraf och denna fond därigenom med snaraste uppböras till minst 50 procent af grundfonden eller helst till samma belopp som denna. Sedelutgifningsrätten synes böra vidgas såväl genom att stärka underlaget för densamma som äfven genom att höja beräkningsgrunden för densamma. Den af 1900 års kommitterade beräknade medelcirkulationen af sedlar 145 millioner kronor om året öfverskreds redan år 1903 med 10 millioner kronor och har sedan oafbrutet stigit samt utgjorde år 1907 187,3 millioner kronor. Sedelreserven i förhållande till sedelutgifningsrätten utgjorde i medeltal för år 1905 26,2 procent, för år 1906 23,8 procent, för år 1907 19,7 procent och för år 1908 20,9 procent.

Af 1900 års kommittébetänkande angående riksbankens sedelutgifningsrätt framgår, att kommitterade tänkt sig en tidvis skeende höj-

ning i maximibeloppet af den obetäckta sedelkontingenten, och att tidpunkten därför nu är inne, torde väl efter hvad här ofvan framhållits vara tydligt.

Ökningen i sedelutgifningsrätten bör vara så stor att den medger en sedelreserv af åtminstone 50 procent af medelcirkulationen i stället för den ursprungligen beräknade å 20 procent.

För ökning af underlaget till sedelutgifningsrätten torde kunna ifrågasättas, huruvida icke riksbankens förråd af utländska, å utlandets börser gångbara lätt realiserbara vexas kunde hänföras till de i § 6 af riksbankslagen omförmälda kassatillgångar. Dylika värdepapper torde i mindre grad än statsobligationer vara underkastade ekonomiska fluktuationer och därför vara ägnade att räknas till förenämnda kassatillgångar.

Den väsentligaste och förnämsta utvägen att öka riksbankens kassatillgångar och därigenom såväl öka riksbankens förmåga att särskildt i kristider värna landets kredit i utlandet och mildra dyliga tiders förlandande inverkan på vårt näringslif som äfven stärka grunden för sedelutgifningsrätten och öka tillgången till inhemska betalningsmedel torde dock vara att skaffa riksbanken en stark utländsk kassareserv.

Den af Riksdagen förra året anvisade utvägen att tillhandahålla riksbanken en vid behof tillgänglig kassareserv, nämligen att låta riksgäldskontoret ställa till riksbankens förfogande skattkamarvexlar å ett belopp af 40 millioner kronor är ju en lämplig reservutväg.

Det visade sig emellertid under den förflutna kritiska tiden att riksbankens behof af utländska betalningsmedel vida öfversteg nämnda belopp 40 millioner kronor. Den bästa och tillförlitligaste utvägen att säkerställa riksbanken i svåra tider och därmed äfven bereda en viss trygghet åt vårt näringslif under sådana tider synes vara att för riksbanken under gynsamma ekonomiska tider i utlandet därstädes upplades en större kredit, som för närvarande kunde fixeras till exempelvis 50 millioner kronor, för att endast användas vid trängande behof. Fördelarne af en dylig utländsk kassareserv äro alltför påtagliga för att här utförligare behöfva påpekas.

Den ökade trygghet och stabilitet, en dylig kassareserv skulle medföra för vår kredit i utlandet och allmänna rörelsen inom landet gentemot alltför starka fluktuationer och störande rubbningar, uppvägde mer än väl den utgift riksbanken finge vidkännas härför.

Riksbanken skulle därigenom äfven vinna i ökad styrka på den inhemska penningemarknaden och med desto större eftertryck i intaga en ledande ställning gentemot våra privata bankinstitut, hvaraf åtskilliga under nuvarande förhållanden genom storleken af sina fonder

och däraf följande ekonomiskt inflytande torde kunna täfla med riksbanken. För reglerande af den allmänna penningaräntan inom landet torde en dylik styrka hos riksbanken ej vara utan betydelse.

Det skulle jämväl utan tvifvel vara till stor båtnad för vårt lands ekonomiska förhållanden, om riksbanken i ännu högre grad än hittills kunde hålla en viss ordning på privatbankernas mellanhafvanden med utlandet, och detta synes kunna, under förutsättning att riksbankens ekonomiska resurser ökas, ske genom en utsträckt rediskontering och genom inköp af privatbankernas utländska vexlar i största utsträckning. Den rediskonteringsrätt, som nu är medgifven privatbankerna, synes ibland, åtminstone för den utomstående, något godtycklig, då en bank t. ex. ej kan hafva större rediskonteringsrätt än en annan bank, som endast har hälften så stora fonder och flera gånger mindre kundkrets än den andra banken.

Rediskonteringsrätten torde väl lämpligats böra bestämmas i viss proportion till en banks fonder eller omsättning, förutsatt att banken i öfrigt är solid och bankmässigt skött. Man skulle ju tillika kunna tänka sig att denna sålunda på förhand gifna rediskonteringsrätt kunde under vissa förhållanden höjas t. ex. åt de banker, som förbunde sig att ej i utlandet upplåna medel, eller rent af förverkas t. ex. af bank, som hölle högre inlåningsränta än den af bankerna allmänt antagna. Detta skulle ju måhända kunna vara ett verksamt medel att förhindra det in- och utlåningsräntan genom ett dylikt förfarande från en eller annan privatbank förrycktes, hvarpå exempel under allra senaste tid förekommit. Genom bankkontor på en hel mängd platser hafva dylika banker genom en högre inlåningsränta än den vanliga dragit till sig kapital, som sedermera i sin tur placerats mot högre ränta till förfång för såväl sparbanker och andra privatbanker som äfven för den allmänna rörelsen.

För vårt lands ekonomiska välstånd synes det slutligen vara af största vikt, att en enig samverkan i frågor som röra landets kreditförhållanden eger rum mellan Kungl. Maj:t och riksdagens tvenne penningeinstitutioner riksgäldskontoret och riksbanken samt mellan dessa båda verk sinsemellan.

Vid upptagande af statens stora utländska lån, vid ordnandet i öfrigt af Sverige rörande penninge- och kreditfrågor i utlandet äfvensom frågor, som röra inhemska kreditförhållanden, bör ju en dylik samverkan vara till största gagn. Äfven om riksbanken och riksgäldskontoret äro tvenne af Kungl. Maj:t oberoende och sinsemellan skilda, under Riksdagen sorterande, verk, beröra ju de åt dessa verk anförtrödda viktiga ärenden i sista hand i synnerligt hög grad landet

själft och dess bästa och böra således utgöra föremål för Kungl. Maj:ts särskilda intresse och omsorg.

Riksbankslagen synes ju förutsätta ett samarbete mellan Kungl. Maj:t och riksbanken, i det att § 31 i samma lag föreskrifver, att Kungl. Maj:t på framställning af riksbanksfullmäktige eller där Kungl. Maj:t eljest så nödigt pröfvar må kunna förordna ombud att med fullmäktige i något särskildt ärende förhandla, och att dessa då äga att med ombudet öfverlägga.

En dylik gemensam öfverläggning eller preliminär beredning borde äga rum i alla viktigare statsfinansiella eller större ekonomiska frågor, hvilka rörde statsverket, riksgäldskontoret, riksbanken eller landets ekonomi i allmänhet, och borde lämpligen försiggå inför finansministern eller af honom förordnad ombud samt delegerade från riksbanks- eller riksgäldsfullmäktige eller bådadera fullmäktige. Äfven om dessa öfverläggningar eller beredningar ej med hänsyn till dessa institutioners själfständiga och fristående ställning kunde resultera i något positivt beslut, skulle dylikt samarbete ej vara till annat än gagn för landet.

Om också i verkligheten ett dylikt samarbete eller samrådande redan nu understundom äger rum, är det af stort allmänt intresse att härom finnes positiva bestämmelser som närmare angäfve, under hvilka former detta samarbete eller denna finansiella beredning skulle äga rum och hvilka frågor denna beredning i hufvudsak skulle omfatta.

Ett bland de största felen i vår statsförvaltning torde väl vara den stränga isolering, som inom förvaltningens olika grenar på många håll äger rum; den högra handen vet aldrig hvad den vänstra gör, samarbete saknas ofta emellan de olika ämbetsverken i dem gemensamt rörande frågor, hvart och ett ämbetsverk ser frågorna ur sin ensidiga synpunkt, och resultatet af deras arbete blir en mosaik af olikartade svår-förenliga meningar, som så lätt måhända hade kunnat enas och sammanjämkas, om en gemensam beredning eller öfverläggning ägt rum i dylika ärenden. På tal om finansiella och ekonomiska frågor, som legat inom, riksbankens eller riksgäldskontorets verksamhetsområde, och önskvärdheten af den ena eller andra sakernas ordning därutinnan har man ofta från regeringsmedlemmars sida hört det svaret, att det kunna vi ej något åtgöra, det tillhör ej vårt befogenhetsområde, och dock arbetar ju ingen samhällelig institution, det må vara statens ämbetsverk eller riksdagens delegationer, för eget intresse utan för landets bästa, och detta kräfver nu mera än någonsin samarbete och samverkan mellan de olika organen.

Det är ur denna synpunkt jag velat framkasta tanken på ett mera

effektivt samarbete mellan högsta finansledningen och Riksdagens båda viktigaste finansorgan.

Det torde slutligen kunna ifrågasättas, huruvida icke något samarbete mellan riksbanken och bankinspektionen kunde vara lämpligt i den mån ett dylikt samarbete kunde ske utan åsidosättande af bankinspektionens tillbörliga sekretess.

Då emellertid i ett ämne af så omfattande beskaffenhet icke några positiva förslag kunna eller lämpligen bära framställas utan att först en fullständig utredning åstadkommits från sakkunnigt håll, vågar jag härmed vördsamt föreslå,

att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa utredning om hvilka ändrade bestämmelser i afseende å grunderna för riksbankens förvaltning och verksamhet lämpligen må anses erforderliga för att åt riksbanken bereda den storlek och styrka samt den ställning i öfrigt, som med hänsyn till landets ekonomiska utveckling och allmänna rörelsen bör tillkomma riksbanken såsom landets centralbank, samt därefter för Riksdagen framlägga de förslag, hvartill denna utredning kan föranleda.

Stockholm den 25 januari 1909.

G. Kronlund.

I motionens syfte instämma:

Ivan Svenson.

Axel Rune.
